

Kap 19 : Kämpande monarkister

*Bevara monarkin –
Kungen i formalin.
Anarkisterna c. 1968*

Sverige har två monarkiska traditioner – en politisk & en opolitisk – som är svåra att skilja åt eftersom den nuvarande monarkin, även om formellt opolitisk, fortfarande har en politisk funktion genom att blockera införandet av en vald statschef. Jag tycker mig kunna urskilja fyra teman i debatten om monarkins ”samhällsnytta”:

1. Det räcker om regenten existerar. Han eller hon behöver inte utträta något.
2. Regentens samhällsställning kan utnyttjas av särintressen, inte bara av staten.
3. Princip-argument: Regentens opolitiska roll tillåter denne att representera nationen som helhet.
4. Känslor-argument: Arvsmonarkin skapar ett personligt förhållande till kungafamiljen baserat på identifikation, vän- & ”kändisskap”.

Punkt (1) är politikernas inställning. Punkt (2) är kungahusets & etablissemangets inställning. Kungahuset försöker sprida sitt engagemang mellan de större särintressena (=riksintressen) – näringslivet, vård-skola-omsorg, miljörörelsen, o s v. Punkt (3) innebär att poängtera kungahusets roll som traditionsbärare & ingår i en konservativ ideologi. Punkt (4) ingår i en opolitisk ”vardagsrojalism”.

Punkt (1) & (2) avhandlas på olika ställen i denna bok, dock ej här. Fortsättningen av detta kapitel handlar om punkt (3) = monarkismen som en konservativ ideologi. Nästa kapitel handlar om punkt (4) = opolitisk ”vardagsrojalism”.

* * *

A. MONARKISMEN SOM EN KONSERVATIV IDEOLOGI

Som framgår av högerledaren Gunnar Heckschers historieskrivning (se kapitel 5 & 14) var den politiska monarkismen (=Boströmianismen) efter 1918 helt irrelevant. Högerpolitiken vid tiden för demokratins genombrott 1917-1921 var inte ideologisk, utan en renodlad intressepolitik. Däremot fanns, åtminstone inom medelklassen en kulturell monarkism & allmän nostalgi, som kom till uttryck i de av republikanerna så innerligt hatade veckotidningsskriverierna. Jag beskriver utvecklingen:

*

1952 höll idéhistorikern Isaiah Berlin (1909-1997) en serie föredrag om vådan av utopier ”Freedom and It's betrayal”.¹ Berlin härledde alla samtidens olyckor till franska revolutionen och framhöll dess motståndare – framförallt debattörerna Edmund Burke (1729-1797) & Joseph de Maistre (1753-1821) – som förebilder. Fransmannen de Maistres ambitioner att återinföra enväldet slog aldrig rot i Sverige, men engelsmannen Burkes tankegångar har efterkrigstiden haft ett avsevärt inflytande. Hans bok ”Reflections on the Revolution in France” (1790) översattes t o m så sent som 1982 till svenska. Burke var traditionalist, anhängare av ett stabilt samhälle baserat på tronen, kyrkan & äganderätten, men öppen för kompromisser eftersom ”A state without the means of some change is without the means of its conservation.” Något sådant var de Maistre främmande. Samhället var givet av Gud & måste försvaras med alla tillgängliga medel. Den moderna (eller

¹ Berlin 2002.

snarare nygamla) varianten av argumentet är vi inte äger ett samhälle utan bara förvaltar det till framma för kommande generationer. En sorts odalrätt.

I Sverige har Burkes idéer blivit kända som ”värdekonserveratism” – att västerlandet är baserat på en klassisk-judisk-kristen icke förhandlingsbar etik. Själva begreppet ”värdekonserveratism” myntades av Stig Strömholm i boken ”Kämpande konservatism” (1971) som ett sätt att skilja mellan en nyare tids ideologiska konservatism & en äldre tids status-quo-konservatism med reaktionära ambitioner. Kristdemokraterna är ett typiskt värdekonserverativt parti. Den äldre status-quo-konservatismen är nu helt marginaliserad. Anhängare som grevarna Gustaf C:son Lewenhaupt (1870-1945) ”askegreven” & Magnus Stenbock (1911-2007) reducerades i livstiden till kufar. Moderata samlingspartiet antog 1983 ett *de facto* liberalt partiprogram.

*

Det viktiga i nutidens medelklasskonserveratism är den politiska stabiliteten & att bevara kulturarvet. Monarkin ingår visserligen i kulturarvet, men har ingen särställning. Monarkisterna kämpar därför både mot republikaner, konservativa pragmatiker & sin egen brist på argument. Jag exemplifierar med ett inlägg av Gunnar Unger (1915-1976) i den ovan nämnda boken Kämpande konservatism:

”Jag är visserligen sedan åtskillig tid tillbaka medveten om att det finns flera ganska goda förnuftsskäl, som talar för republik och att det finns många fullt normala, ja t.o.m. intelligenta människor, som är republikaner. Men det gör inget intryck på mig därför att min rojalism för mig – liksom, det är jag övertygad om, den överväldigande majoriteten av Sveriges folk – i första hand är en känslsak och jag kan inte inse vad det skulle vara för fel på det. Man må gärna för mig kalla denna rojalism för ett konglomerat av fördomar – jag har inget särskilt emot fördomar, i varje fall inte den rätta sortens, dvs. de som jag själv delar – men varför inte snarare kalla den ett inbegrepp av visdom? Ty, som jag ser det, är det visdom att bejaka de stora emotionella värden, som ryms i monarkin och som så mäktigt appellerar till vår historiska fantasi. Förnuftet i all ära, men låt oss inte underskatta vårt behov av romantik och i statslivet är monarkin det romantiska inslaget.”²

Känslargumentering enligt ovan är fortfarande gångbar. Text Roger Lundgren – chefredaktör för tidskrifterna Queen (2008-2010) & Kungliga magasinet (2012-) – är även han principiell republikan ”men monarkist av hjärtat”. Fördelen med känslargument är naturligtvis att slippa bli motsagd – ”min sanning är min” som det heter. Nackdelen är motsvarande svårighet att argumentera för sin sak. När Tingsten publicerade sin kritik av författningsutredningen Skall kungamakten stärkas? (1964) hade monarkisterna inget att sätta emot utöver sin vörndnad för traditionerna.

* * *

B. MONARKINS SAMHÄLLSROLL

Eftersom det under 1900-talet inte förekom någon svensk forskning om monarkins samhällsroll användes de brittiska argumenten i den svenska debatten. Detta orsakar problem. Man måste både diskutera den brittiska forskningen i sig & om den är relevant för svenska förhållanden, vilket blir ganska så utrymmeskrävande. Kompromissen är att rent brittiska angelägenheter nedan har blivit styvmoderligt behandlade:

*

1. Den brittiska monarkin som ett sinnestillstånd

² Unger 1971.

Vänster-skildringarna av det brittiska samväldet har länge påpekat hur dess tidiga framgångar konserverat en föråldrad samhällsstruktur. Efter Pyrrus-segrarna i två världskrig & förlusten av kolonierna återstod bara Gloriana II som fick symbolisera allt som varit. I samband med 300-årsjubileet av den ärorika revolutionen 1688-89 publicerades ett antal republikanska studier av stagnationsstaten Ukania & dess monarki.

Mest känd av dessa republikanska studier är Tom Nairns (1988) "The enchanted glass : Britain and its monarchy" där han förklarar allt ont med Storbritanniens föråldrade statskick: "... the Third Millenium's single specimen of late-capitalism encased in an early-modern Monarchic Constitution." Ytterligare en sådan studie var Edgar Wilsons (1989) "The Myth of British Monarchy". Wilson var redaktör för den republikanska rörelsens tidskrift Republic & hans beskrivning av den brittiska monarkin liknar den mera vid ett sinnestillstånd än ett fungerande statskick: "The main purpose of this book is to show that there is no good reason why the British monarchy should be as popular as it is and no argument adequate to justify its existence." På vilket monarkisterna svarade: "And yet she moves!".

*

1998 publicerade den oberoende tankesmedjan Demos en lista rekommendationer för en modern monarki (Hames & Leonard 1998). Den engelska monarkin beskrevs som en historisk hybrid: Den både var staten, stod över staten & symboliserade staten. Om den ville överleva måste den välja väg, förslagsvis att symbolisera nationen:

- That the institution itself draws its legitimacy not from divine right, historical continuity, constitutional formula or parliamentary permission but popular assent expressed in a public ballot.
- That the monarch should be head of state and thus symbol of the nation but have minimal connection with the executive, legislature, or judiciary.
- That the monarchy should be organised in a fashion that allows for full public accountability. The resources associated with the monarchy should be appropriate to the functions that a modernised monarchy should seek to undertake.
- That a symbol of unity cannot be exclusively associated with any one religion or organised religion at all.
- That the symbolic activities of the monarchy reflect the diversity of contemporary society.

Den monarkiska diskussionen var betydligt mera personfixerad. Det fanns en kritik av Glorianas personliga "stil" & "value for money" som i hovkretsar togs utomordentligt illa upp – Malcolm Muggeridge (1955, 1957 & 1961), John Grigg (1957), Willie Hamilton (1975) – men som jag inte går in på. Den har senare tagit sig uttryck som en längtan efter ett personligt anslag – ett kungahus av människor, inte monument.

In fact, the biggest lesson from Diana's experience is that it is the substance, not just the style, that needs to change. Diana showed how a monarchy, when freed from the limitations of its tradition-bound constitutional and religious roles, can become actively involved in the life of a nation and a powerful symbol both at home and abroad. In many ways this is the most important part of her legacy.³

2002 publicerade Demos en antologi (Bentley & Wilsdon 2002) som försökte besvara den centrala frågeställningen: När nu monarkin som statskick var föråldrad, men p g a folkets stöd ändå inte skulle avskaffas, vad hade den för funktion? 20 år senare är den frågan fortfarande obesvarad (se

³ Hames & Leonard 1998: s. 20.

slutet av kapitel 35). Man kan dock anta att så länge parlamentet inte tillsätter en utredning är alla nöjda. Det räcker med att kungahuset existerar.

*

Den engelska stagnationen ledde 2020 till Brexit som skulle lösa problemen utan att rubba status quo. Monarkin diskuterades som en historisk kvarleva, men inte som något problem i sig. Den svenska relevansen av en sådan utveckling förefaller som noll. Sveriges sena industrialisering gjorde att det dröjde ända till rekordåren innan landet var ikapp & rekordåren avslutades faktiskt med att Sverige genomförde den författningsreform som britterna inte måktat med.

*

2. Monarkins utåtriktade verksamhet

Monarkins utåtriktade verksamhet (representationen, ceremonierna, ritualerna) betraktas ofta som en form av politiskt kampanjarbete. 2016 sammanfattade kulturanalytikern Jim McGuigen den brittiska forskningen inom området som ”The Monarchy: Pomp, Ceremony and Soap Opera”. Min tolkning av McGuigens tolkning är att den forskning han refererar till bäst kan betraktas som en form av opinionsstudier. Nedan beskrivs de tre mest kända & deras svenska avtryck.

*

Edward Shils (1953)

1951 publicerades vad som måste betraktas som en konservativ bibel, Talcot Parsons & Edward Shils bok ”Toward a General Theory of Action : Theoretical Foundations for the Social Sciences”. Shil flyttade därefter till England & publicerade 1953 tillsammans med sociologen Michael Young en artikel ”The Meaning of the Coronation” där de i enlighet med sin teori tolkade uppståndelsen kring kröningen som en manifestation av samhörigheten mellan regent & folk:

“To sum up: A society is held together by its internal agreement about the sacredness of certain fundamental moral standards. In an inchoate, dimly perceived, and seldom explicit manner, the central authority of an orderly society, whether it be secular or ecclesiastical, is acknowledged to be the avenue of communication with the realm of the sacred values. Within its society, popular constitutional monarchy enjoys almost universal recognition in this capacity, and it is therefore enabled to heighten the moral and civic sensibility of the society and to permeate it with symbols of those values to which the sensitivity responds. Intermittent rituals bring the society or varying sectors of it repeatedly into contact with this vessel of the sacred values. The Coronation provided at one time and for practically the entire society such an intensive contact with the sacred that we believe we are justified in interpreting it as we have done in this essay, as a great act of national communion.”⁴

Den samtida kritiken var att tolkningarna med vid marginal överskred tillgängliga data & att deras analysmetod – den som de kallade inlevelse i situationen – var att de talade i egen sak. Vissa av artikelns påståenden föreföll även kontraintuitiva: t ex att monarkins popularitet skulle vara baserad på dess politiska svaghet (=symbolvärdet enbart), snarare än på dess politiska styrka. Svaghet brukade tvärtom leda till förakt.⁵

”The Meaning of the Coronation” var den sista i raden av socialpsykologiska tolkningar av

⁴ Shils & Young 1953.

⁵ Birnbaum 1955.

den ”monarkistiska mystiken”. Den togs väl upp i svenska monarkiska kretsar, men ledde inte till någon svensk forskning. Möjligen berodde detta på statsvetaren Herbert Tingstens totala utskåpning av forskningsområdet.⁶ 2004 publicerades en svensk artikel om själva tolkningsproblematiken – att mediebilderna av kröningen hade överdrivet den rojalistiska festytan.⁷

*

David Cannadine (1983)

1983 publicerade historikern David Cannadine ett bokkapitel ”The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and the 'Invention of Tradition', c. 1820-1977.” Han periodiserar förekomsten av ritualer:

“The first period extending from the 1820s, and before, to the 1870s, is a period of ineptly managed ritual, performed in what was still preponderantly localized, provincial, pre-industrial society. The second, beginning in 1877, when Victoria was made empress of India, and extending until the outbreak of the first World War was, in Britain as in much of Europe, the heyday of “invented tradition”, a time when old ceremonies were staged with an expertise and appeal which had been lacking before, and when new rituals were self-consciously invented to accentuate this development. Then from 1918 until Queen Elisabeth's coronation in 1953 came the period in which the British persuaded themselves that they were good at ceremonial because they always had been. ... Finally, since 1953, the decline of Britain as a great power, combined with the massive impact of television, suggests that the “meaning” of royal ceremonial has once again changed profoundly.”⁸

Cannadines metod att tolka den betydelse folket tillskrev ritualerna som beroende av den situation i vilken de genomfördes, gör en tolkning av deras innebörd omöjlig. Han försöker inte ens själv. Dock tolkar han förekomsten av ritualer som ett bevis för kungahusets popularitet, men skapad av andra orsaker än av ritualerna. Dessa är mera av skådespel, som behöver en publik. Ett impopulärt kungahus får ingen publik.

Forskningsgrenen ”The invention of tradition” bör nog tolkas som ett komplement till forskningen om den ”monarkistiska mystiken”. Om monarkins traditioner var påhittade, var i förlängningen hela monarkin ett falsifikat, vilket stämde väl med Bagehots teorier (se kapitel 7).

*

Michael Billig (1995)

Ofta antas att ju pampigare ceremonier – fester, kröningar, bröllop, begravningar, öppningar av parlamentet, Eriksgator, o s v – desto bättre. Sociologen Michael Billig har invändningar. Enligt honom räcker det med att ständigt påminnas om kungahusets existens. Det förefaller som om han refererar till rön ur reklamforskningen. De minnen som friskas upp förstärks. Övriga försvagas. Över tid kan effekterna bli avsevärda även av blygsamma stimuli. ”Banal religion”, ”banal nationalism” & ”banal monarkism” har blivit begrepp.⁹

⁶ Tingsten 1958: ss. 67-80; Tingsten 1963: ss. 149-161. [Kapitlet Den maktlöse monarken.]

⁷ Örnebring 2004.

⁸ Cannadine 1983: s. 108.

⁹ Billig 1995.

*

Martin Frihammar (2010)

Cannadines postmoderna tankegångar om att ritualer inte har någon fast betydelse utan måste tolkas utifrån sin kontext verkar ha legat i tiden. Handelman (1990 & 1998) har publicerat en hel bok i den riktningen där han i förordet citerar den svenske antropologen Tomas Gerholm (1988) som ”först”:

”A theory of ritual should tell us about the effects of ritual and be specific both about how ritual works so-to-speak in its own terms - that is, what it achieves according to its own theory - and how it works in ways that may not be recognized by indigenous theory -- that is, how it produces effects in unknown and unanticipated ways...”¹⁰

Den svenske etnologen Mattias Frihammar (2010) har applicerat tankegångarna på kung Carl Gustafs kommunbesök. Om kung Carl Gustaf ges huvudrollen, antar Frihammar att detta får återverkningar på hur besöket tolkas. Det blir *de facto* ett sätt att legitimera monarkin även om det uttalade syftet är något annat.

¹⁰ Gerholm 1988: s. 197; Handelman 1998: s. 4 (förordet)

Referenser

- +Bentley, Tom & Wilsdon, James. (red.) (2002.) *Monarchies: What are King and Queens for?* London: Demos.
- *Berlin, Isaiah. (2002.) *Freedom and its betrayal : six enemies of human liberty*. London: Chatto & Windus.
- *Billig, Michael. (1995.) *Banal Nationalism*. London: Sage.
- *Burke, Edmund (författare) & Holm, Carl G, m fl. (översättare). (1982). *Reflektioner om franska revolutionen*. Stockholm: Contra. [Originaliet 1790.]
- *Cannadine, David. (1983.) *The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and the "Invention of Tradition", c. 1820-1977*. I: Hobsbawm & Ranger red. 1983: ss. 101-164.
- *Gerholm, Tomas. (1988.) *On ritual : a postmodernist view*. Ethnos 53: pp. 190-203.
- *Frihammar, Mattias. (2010.) *Ur svenska hjärtans djup: reproduktion av samtida monarki*. Stockholm: Carlsson förlag. [Avhandling.]
- *Grigg, John. [Lord Altrincham.] (1957.) *The Monarchy Today*. The National and English Review, august 1957. <writingsonthebritishmonarchy> (2021-01-01).
- *Hamilton, Willie. (1975.) *My Queen and I*. London: Quarter books.
- *Hames, Tim & Leonard, Mark. (1998.) *Modernising the monarchy*. London: Demos.
- *Handelman, Don. (1990 & 1998.) *Models and mirrors : towards an anthropology of public events*. Cambridge: Cambridge University Press.
- +Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence. (red.) (1983.) *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- *Maistre, Joseph de. (1809.) *Essai sur le principe générateur des constitutions politiques et des autres institutions humaines*.
- *McGuigen, Jim. (2016.) *The Monarchy: Pomp, Ceremony and Soap Opera*. The Sociological Review: Past & Present. <thesociologicalreview.com> (2018-01-01).
- *Muggeridge, Malcolm. (1955.) *The royal soap opera*. New Statesman, 1955-10-22. <writingsonthebritishmonarchy> (2021-01-01).
- *Muggeridge, Malcolm. (1957.) *Does England Really Need a Queen?* The Saturday Evening Post, 1957-10-19, ss. 23-25. <writingsonthebritishmonarchy> (2021-01-01).
- *Muggeridge, Malcolm. (1961.) *The Queen and I*. The New Republic, 1961-05-22. <newrepublic.com> (2021-01-01).
- *Nairn, Tom. (1988.) *The enchanted glass : Britain and its monarchy*. London: Radius.
- *Parsons, Talcot & Shils, Edward. (1951.) *Toward a General Theory of Action : Theoretical Foundations*. Harvard University Press.
- *Shils, Edward & Young, Michael. (1953.) *The Meaning of the Coronation*. Sociological Review, 1953: ss. 67-76.
- *Strömholm, Stig. (1971.) *Är konservatism möjlig*. I: Unger red. 1971: ss. 9-25.
- *Tingsten, Herbert. (1958.) *På krigsstigen*. Stockholm: Åhlén & Åkerlund.
- *Tingsten, Herbert. (1963.) *Åsikter och motiv : essayer i statsvetenskapliga, politiska och litterära ämnen*. Aldus-böcker.
- *Tingsten, Herbert. (1964.) *Skall kungamakten stärkas? : kritik av författningsförslaget*. Stockholm: Aldus aktuellt.
- +Unger, Gunnar. (red.) (1971.) *Kämpande konservatism : en debattbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- *Wilson, Edgar. (1989.) *The Myth of British Monarchy*. London: Journeyman Press & Republic.
- *Örnebring, Henrik. (2004.) *Revisiting the Coronation : A Critical Perspective on the Coronation of Queen Elizabeth II in 1953*. Nordicom Review, 2004:1-2, ss. 175-195.